

műhely

ARANY ZSUZSANNA

Kosztolányi Dezső élete

„NO KORNÉL BARÁTOM, ÚGY-E GYÖNYÖRŰ PEST?”

11. RÉSZ

A Kiss Józseffel való kapcsolat árnyalásához célszerű megnéznünk Kosztolányi levelezését is. Elsőként azonban Juhász Gyulának, egy 1904 augusztusában írt megjegyzésére hívjuk föl a figyelmet: „Válaszát – ha ugyan lehet ilyen Kissjózsefi dadogásra ilyesmi – sziveskedjék szegedi czimemre küldeni, mert itt elveszelődik, különben se tudom, holnap hol leszek.”⁷¹⁰ A „kissjózsefi dadogás” föltehetően Juhász levelének kezdetére vonatkozik, mivel igyekezett költőiben – ám egyszersmind közhelyesen – fogalmazni.⁷¹¹ Az ironizálásból nem tudjuk meg, hogy magánemberként – tehát nem az írásaiban vállalt „szerepként” – Kosztolányinak is hasonló véleménye volt-e Kiss József költészetéről. Mindenesetre Juhász hamarosan „ódát” ír *A Hét* főszerkesztőjéhez, amit Kosztolányi szemére is vet, és árulásként fogja föl.⁷¹² Véleményét kétféleképpen értelmezhetjük, de mindkét esetben Juhász „köpönyegforgatásán” való fölháborodásról van szó. Mindezt vagy úgy teszi, hogy ő maga is egyetértett Kiss költészetének lebecsülésével – és így cinkosa lesz Juhásznak a köpönyegforgatásban, amikor ő is *A Héthez* szegődik –, vagy (aminek kisebb a valószínűsége) nem értett egyet vele, és ekként joggal hányja barátja szemére a pálfordulást. Kosztolányi megbántottságáról árulkodik az is, hogy mindössze egy nappal a verset közlő *Szeged és Vidéke* lapszám megjelenése után, 1905. november 2-án említi *A Hét* című folyóiratot egy Babits Mihályhoz írt levélben. Ezúttal arról beszél, milyen sivár és sznob társaság veszi őt körül az egyetemen. Kifigurázza társai újságíró- és költőpózeit, valamint félműveltségüket, melyet divatos szerzők frázisainak idézésével próbálnak fitogtatni. Ebben a kontextusban utal *A Hétre* is, mint olyan ízlésformáló fórumra, ami a mintakövetők számára kötelezően ismerendő – és hivatkozandó – példaként szolgál: „Ezek az emberek, kik körültem élnek s cigarettaszó mellett tárgyalják a moderneket, a mai jó egyetemi ifjuság, mely »Tüz«-et szerkeszt és vidéki hirlapokat gyárt, kezdettől fogva ellen-szenves volt előttem. Nagyon újságíró. Nagyon tudatlan. Sohasem vergődő, de mindég író. Ám ritkán érő. / A fejük csupa nomenklatura, kathalogus: ők az esztekusok; a lelkük tele van golgotha álmokkal, »Hét«-frázisokkal: ők a költők. A nyomtatott betű a rontó lidércük. / S a filozofusok? Uramisten, ezek a legroszabak. Mindég Niet[z]sche, Niet[z]sche, mert egypár aforizmáját – a Wolf féle szótár segítségével – elolvasták.”⁷¹³ Kosztolányi a fölsoroltak közé érthette barátját, Juhász Gyulát, aki azzal is kiváltotta Kosztolányi haragját, hogy „plagizálta” szonettjeit.

Nemcsak az *Öreg poétám...* címen megjelent óda ügye bizonyítja állításunkat, hanem a két hónappal későbbi, Babitsnak írt levél is: „hogyan feledhetném el Önt, kit egyedüli méltó barátomnak hiszek és ismerek a Juhász-, Mohácsi- és Hegedűs-féle smokok gyűlölt seregében?”⁷¹⁴

Bíró-Balogh Tamás irodalomtörténész egy tanulmányában Kosztolányi másik sértettségéről is beszél, ám ez már *A Héttel* és főszerkesztőjével hozható kapcsolatba.⁷¹⁵ Egy 1905. június 4-én megjelent szerkesztői jegyzetre hivatkozik, amelyben Rainer Maria Rilke verseinek fordítását utasítja vissza föltehetően maga Kiss József. Bíró-Balogh feltételezése szerint a címzett éppen Kosztolányi Dezső. A *Heti posta* összefoglaló cím alatt megjelent sorok a következők: „Elég csinos fordítás, de mivel szolgált rá ez a poétán arra a megtiszteltetésre, hogy őt a magyar irodalmi kultúra bekebelezze? Ha már németből fordítunk, fordítsuk azokat a kiváló régi nagy lírikusokat, kik örök diszei a német irodalomnak: Eichendorffot, Scheffelt, Lenaut, Beck Károlyt. Azok ugyan a verssorokat mindig nagy kezdőbetűvel írják, nem úgy mint a modern szeczeziósok, de egyúttal mélyebbek, igazabbak is; nem sikkasztják el a gondolat felét, nem csuklanak meg a mondat közepén és főleg nem adnak fel rébuszokat. Önnek egyébiránt annyi mondani valója van, hogy nem szorult a mások interpretálására.”⁷¹⁶ A Rilke-üggyel azért is érdemes foglalkoznunk, mert lényeges kérdés, hogy Kosztolányinak *A Héttel* való kapcsolatát vajon egy sértődésből vezethetjük-e le vagy sem. Források híján, illetve az eltelt idő távlatából nehezen tudunk választ adni, azonban néhány érv megkérdőjelezheti Bíró-Balogh állítását. Első lépésben érdemes megnéznünk: milyen szerkesztői jegyzetek jelentek meg *A Hét* hasábjain abban az időben? Ezek ismeretében ugyanis levonhatjuk a következtetést: Kiss József mindenkivel meglehetősen kemény hangot ütött meg.⁷¹⁷ A „stílus” tehát nem volt szokatlan tőle, és aki valamennyire tájékozott volt – márpedig aki a lapnál próbálkozott kéziratával, attól ez elvárható volt – tudhatta, mire számíthat. Szintén tisztában lehetek a próbálkozó poéta- és műfordítójelöltek azzal, hogy Kiss József miként vélekedett időnként a modern külföldi költészetről. A Rilke-szöveg közlését követően például így nyilatkozik a szimbolistákról, szintén egy szerkesztői jegyzetben: „Mindent koncedálunk Önnek, de ezek a nagyon tisztelt szimbólikus írók mégis a legbosszantóbb keresettség benyomását teszik az emberre: és ha eredetiben talán nem is, de fordításban határozottan kómikusan hatnak.”⁷¹⁸ Aki ismerte Kiss Józsefet, nehezebben sértődhetett meg. Ha megnézzük, hogy Kosztolányi mikor kezd Rilke-fordításokat publikálni, azt tapasztaljuk, hogy éppen *A Héttel* jelent meg az első ilyen kísérlete, három évvel az említett *Heti posta* közlése után, 1908. június 7-én.⁷¹⁹ Többi Rilke-átültetése pedig még később lát napvilágot, 1909 őszétől – szinte azonos időben – az *Élet* és a *Független Magyarország* hasábjain,⁷²⁰ valamint ekkor jelenteti meg nagy tanulmányát is az osztrák költőről, a *Nyugaton*.⁷²¹ Ha azt is figyelembe vesszük, kik fordítottak akkoriban német verseket *A Héttel*ben, gazdag névsorral szembesülünk. Szűkíthetjük a kört, ha kiszűrjük: kik azok, akik korábban – tehát az 1905. júniusi szerkesztői jegyzet előtt – saját műveikkel is jelentkeztek a lapban. Föltevésünk szerint csakis közülük kerülhetett ki az, akihez Kiss József intézte sorait. Abban egyetértünk Bíró-Balogh Tamással, hogy a bíráló elutasítás olyan szerzőnek szólt, akit korábban már ismertek a szerkesztőségben.⁷²² Azok a német fordítók tehát, akik 1905 előtt

megjelentettek saját verseket is *A Hét*-ben, a következők voltak: Ábrányi Emil, Goór Pál, Endrődi Sándor, Gábor Andor, Hajós Izsó, Kun József, Telekes Béla.⁷²³ Közülük például Gábor Andor szintén akkoriban indult el pályáján – ő is járt a Négyesszeminariumokra –, és több helyen jelentek már meg írásai. *A Hét* 1904-ben közölt verseket tőle.⁷²⁴ A Rilke-jegyzet megírásakor tehát a szerkesztők bizonyítottan ismerték Gábort, ellentétben Kosztolányival, akinek csak 1906 áprilisában látott napvilágot költeménye a lapban.⁷²⁵ Szijártó István a következőket foglalja össze indulásával kapcsolatban: „Gábor Andor a szabadkőműves eszmékkel teli vallástalan zsidó értelmiségi típusa, aki a Négyesszeminariumon [!] és A hét [!] körében vált kitűnő költő-műfordítóra és műértővé. Fordításait (Verlaine, Gottfried Keller, Rilke, Leconte de Lisle, Ada Negri, Verhaeren)⁷²⁶ először A hét [!] közölte (1903, 1905).”⁷²⁷ Szijártó állítása részben sántít: Gábor *A Hét* hasábjain *nem* közölt Rilketől műfordítást. Ezenkívül fontos megjegyeznünk, hogy nem volt felhőtlen a viszonya Kiss Józseffel sem, sőt több szerkesztőséggel voltak vitái. Mindezek fényében megkérdőjelezhetjük azon állítást, miszerint Kosztolányinak szóltak volna *A Hét* elutasító sorai. Az mindenesetre tény, hogy – legalábbis a rendelkezésre álló repertórium alapján – Rilketől fordítást nem Gábor, hanem Kosztolányi közölt a lapban. Előfordulhat, hogy 1908-ra Kiss József is megismerte – megszerette? – Rilket,⁷²⁸ sőt az is lehet, hogy egyszerűen Kosztolányi fordítása *jobb volt*, mint például Gáboré. További találgatás helyett inkább összegezzünk: akár Kosztolányi volt a címzettje a Rilke-jegyzetnek, akár nem, annyit mindenképpen leszögezhetünk, hogy idővel egyre jobb kapcsolat alakult ki közte és Kiss József között. Tanúsítja ezt az a baráti hangnemű levél is, amit *A Hét* főszerkesztője írt Kosztolányinak: „Kedves Barátom, / Nagy gyönyörűséggel olvastam gyönyörű cikkkét. Csakugyan emberbőr! De azt hiszem a vivisectióhoz hozzá kell szoknunk. Ez a jövőben már nem lesz máskép. [...] Itt állandóan esik az eső, de hideg nincsen. Az is valami. Ha valaki Meránba küldi Önt, várja be elébb, amíg a főnyerőt megüti, mert itt szentelen drága minden és az ember nem tudja, voltaképpen miért? Szervusz édes Dezsóm! Legyen szorgalmatos. Ha az embernek pénze nincs, a szorgalom enyhítő körülmény! Az ég áldja.”⁷²⁹ A belső munkatársként dolgozó fiatalembernek komolyabb szava lehetett a lapnál is. Az ő javaslatára Kiss József több olyan szerzőt is közölt, aki baráti viszonyban állt Kosztolányival. Lányi Viktor például a következőkre emlékezik: „Az idősebb barát jóindulatával tanított, tájékoztatott, bírálgatta verskísérleteimet, el is helyezett egyet-kettőt közülük az öreg Kiss Józsefnél a Hétben.”⁷³⁰

A jó kapcsolatról árulkodik az a számos Kosztolányi-szöveg is, ami Kiss József lapjában látott napvilágot. *A Hét* elsőként 1906 áprilisában közölt írást a pályája elején lévő fiatalembertől, akinek ebben az évben még csak verseit hozták.⁷³¹ A költemények közlése később sem marad el, és számosat megjelentet a *Négy fal között* darabjaiból is. 1907-től azonban más műfajú szövegeket is publikál Kosztolányi. A sort egy Carducciról szóló szöveggel kezdi,⁷³² melyet további íróportrék követnek, többek között Longfellow-ról,⁷³³ Edgar Allan Poe-ról⁷³⁴ és Schopenhauer-ról.⁷³⁵ *A Hét* hasábjain színikritikákat is közöl már,⁷³⁶ valamint könyvekről recenziókat.⁷³⁷ Utóbbiak közül külön jelentőséggel bír az Ady Endre *Vér és arany* című kötetéről írt ismertetés, melyet az *Új Idők* hasábjain is megjelentetett.⁷³⁸ Műfordítá-

sai ugyancsak napvilágot látnak Kiss József lapjában. Nem pusztán vers-, hanem prózafordításról is beszélhetünk: itt jelent meg elsőként Jules Renard *A smokk* (kötetként *Az élősdi* [L'écornifleur]) című regényének magyarra átültetett változata.

Érdeemes szót ejteni az *Innen-onnan* rovatról, mely névtelenül közölt glosszákból állt, s melyek közül számosnak föltehetően Kosztolányi a szerzője. Egyet érthetünk Lengyel Andrással, aki szerint *A Hét* mentalitásformáló szerepe főként ezekben a kisebb írásokban mutatkozott meg.⁷³⁹ Lapszámonként 6–10 glosszát olvashatott a közönség, melyek tematikáját a szerkesztőségi értekezletek alkalmával vitatták meg. A hazai újságíró gyakorlatban korábban nem volt honos a glossza, így *A Hét* a publicisztikai műfajok tekintetében is úttörő szerepet töltött be. Az *Innen-onnan* cikkei aktualitással bíró, ám egyéni meglátásokat tartalmazó, írói teljesítmények voltak. A glosszák név nélkül jelentek meg, és csak kis nyomdai jel (kör, egyenlőségjel, négyzet stb.) mutatta: nem ugyanaz a szerzőjük. Lengyel arra is felhívja a figyelmet, hogy Karinthy, az *Így írtok ti* Kosztolányi-paródiájának bevezetőjében barátját mint „*A Hét* legelső »Innen-onnan«-istája”-t említi.⁷⁴⁰ Kutatásai alapján állítja, hogy Kosztolányi jele a félkör volt.

Hasonló rovata volt *A Héme* a *Toll és tör*, amely 1908. október 25-én indult. Ennek glosszái erőteljes polemikus éllel bírtak, szintén többen írták, a szerzőket pedig ugyancsak piktogramokkal jelölték. Lengyel András ezzel a rovattal is részletesen foglalkozott, valamint a szerzőségi kérdéseket sem hagyta figyelmen kívül. Meglátása szerint azért volt szükség az anonimitásra, mivel – ahogy írja –: „jórészt e rovatban zajlott a *Nyugat* elleni csatározás is, ez az óvatosság indokolt is volt: így ugyanis a modern irodalom fő áramlatával szemben védte meg szerzőit az esetleges megbélyegző, kiközösítő gesztusoktól”.⁷⁴¹ Lengyel a lehetséges szerzők között Kosztolányit is említi, és állítását aligha cáfolhatjuk, hiszen belső munkatárs volt a lapnál. Amennyiben valóban írt a rovatba, akkor ez azt bizonyítja, hogy már ekkor gyakorlatot szerzett a polemikus glossza műfajában, amit később – 1919–1921-ben, az *Új Nemzedék* munkatársaként – kamatoztatott. „Ám ha kiderülne, hogy mégsem, hogy egyik piktogram sem őt fedi, annyi akkor is bizonyos: a rovatot jól ismerte. Számára a polemikus glosszaműfaj ősmintája, alapváltozata mindenképpen a *Toll és tör* volt” – vonja le a tanulságot Lengyel.⁷⁴² Amellett sem mehetünk el szó nélkül, hogy éppen a *Toll és tör* rovat adott terepet a *Nyugat* elleni támadásoknak. Ha Kosztolányi írt ebbe a rovatba, akkor az a *Nyugattal* való ambivalens viszonyáról árulkodik. Egyetlen, *Nyugatot* támadó glosszáról azonban további adalékkal is szolgálhatunk. Révész Béla hagyatékából ugyanis előkerült egy olyan lapkivágat, ahol a névtelen *Toll és tör* cikk mellett szerepel ceruzával Kosztolányi neve. *A nagy Cethalhoz* című glossza Adyt támadja, meglehetősen erős gúnnyal.⁷⁴³ Kosztolányi szerzőségét bizonyítani nem tudjuk,⁷⁴⁴ illetve forrásunk is megbízhatatlan. A kérdéskör zárásaként kiemelném: Kosztolányi egészen 1917-ig jelentkezik írásaival a lapban, tehát még akkor is, amikor már a *Nyugat* kilenc éve működik. Ő nem érezte sürgetőnek a kilépést, ellentétben a majd a *Nyugatot* szerkesztő Ösváttal, aki egy idő után becsontosodottnak érezte a lap szellemiségét, valamint szüklátóköriének vélte Kiss József fölfogását.⁷⁴⁵

Kosztolányi és a *Nyugat* kapcsolata összetett probléma. Jelen fejezetben csak az indulásra fókuszálunk, mivel a későbbiekben még többször is szó esik majd a

Nyugat-beli szereplésekről. Irodalomtörténeti „közhely”, hogy 1908. január elsején jelent meg a folyóirat első száma,⁷⁴⁶ Ignótus *Kelet Népe* című esszéjével a nyitó oldalon. Történetét e helyütt nem feladatunk bemutatni, inkább csak néhány közismert információra utalnánk. A lap előfutára a *Magyar Géniusz* volt, melyet Osvát Ernő és Gellért Oszkár szerkesztettek. Olvasói főként maguk az írók voltak, illetve – ahogyan Gellért élcelődik – azok a leányok, akik aztán férjhez mentek a lap munkatársaihoz.⁷⁴⁷ A *Nyugat* későbbi „nagy generációja” ekkor még az iskolapadban ül,⁷⁴⁸ de Ady már szerepel a *Magyar Géniusz* 1902-es évfolyamának októberi számában. Másik előzmény a *Figyelő* (1905) volt, melyet szintén Osvát Ernő alapított, és összesen tíz száma látott napvilágot. Kiadására Deutsch Zsigmond könyvkereskedő vállalkozott – ám mindössze egy évre –, havi 160 korona támogatás kikötésével, így az alapító tagoknak további (fejenkénti) 20 koronával kellett hozzájárulniuk a költségekhez.⁷⁴⁹ Az esszéisták között találjuk Cholnoky Viktort, Elek Artúrt, Fenyő Miksát, Kovács Jenőt és Szini Gyulát, a *Magyar Géniusz* gárdájából. Új névként jelenik meg Biró Lajos és Hatvany Lajos, valamint Ady is két cikket írt a *Figyelő*-be. A novellisták között van Jób Dániel, Kaffka Margit és Révész Béla, a költők között pedig Kemény Simon, Szilágyi Géza és Kosztolányi Dezső, három szonettjével (*Fasti* összefoglaló cím alatt), melyeket később a *Négy fal között* több kiadásában is szerepeltet.⁷⁵⁰ „A költő” azonban Ady, akinek *Új versek* című – ekkor még csak előkészületben lévő – kötetéről Szini Gyula ír beharangozót az október 15-i számban.⁷⁵¹ E helyütt kell még szólnunk a *Szerda* című hetilapról is, amelyhez Osvátnak ugyan nem volt köze, ám Ady és Gellért Oszkár írtak bele. Az időszak kiadvány mecénása Gundel János fia, Antal volt, aki Ambrus Zoltánt kérte föl az irodalmi, Ignótust pedig a színházi rovat vezetőjének. Utóbbi emiatt vált meg Kiss József lapjától, *A Héttől*. Túlköltekettek, aminek hamarosan megett az eredménye: az öreg Gundel tudomást szerzett a számadatokról, és beszüntette a vállalkozást. Az állás nélkül maradt Ignótusnak is új munka után kellett néznie, ezért összeállt Osváttal és Fenyő Miksával, akikkel 1907 februárjától kezdték tervezni a *Figyelő* folytatását.

A *Nyugat* főszerkesztője kezdettől fogva Ignótus volt,⁷⁵² szerkesztői Fenyő Miksa és Osvát Ernő,⁷⁵³ leghíresebb mecénása pedig Hatvany Lajos. Mivel Fenyő akkoriban a GYOSZ-nál (Gyáripárosok Országos Szövetsége) is dolgozott, így az ő gyáros ismerősei szintén hozzájárultak az anyagi háttér megteremtéséhez. A lap tulajdonlásának krónikáját Buda Attila tárta föl részletesen. Tőle tudjuk, hogy az ügyvéd Gonda Henrik – aki országgyűlési gyorsírók és a *Magyar Tudósító* című lap szerkesztője is volt – ugyancsak pénzelte egy ideig a *Nyugatot*.⁷⁵⁴ 1909 nyarán visszavásárolták Gondától a tulajdonjogot, mert sikerült megnyerni Hatvanyt, hogy finanszírozza őket. Ebben nem utolsó sorban Ady Endrének volt nagy szerepe, mivel Hatvany főként őt kívánta támogatni. Ady lett a „főember”, és verseinek kizárólagos közlésére is szerződést kötöttek vele. A folyóirat történetében többször is sor került szakításokra, a szerkesztők között számos konfliktus kialakult. Híres volt az 1911-es Hatvany–Osvát vita, mely kardpárbajjal végződött. A szóváltásnak a *Világ* című napilap hasábjain adtak teret.⁷⁵⁵ A párbajt Osvát nyerte: Hatvany nem tudta, hogy ellenfele – más sportokkal ellentétben – kedvelte a kardvívást. Az irodalmi párbajt pedig látszatra Hatvany nyerte – Osvát akkor vetette le

nevét a lap fejlécéről –, a *Nyugat* azonban Osvát elveit vitte tovább. Szilágyi Zsófia arra is rámutat, milyen jelképes erővel bírt ez az incidens a folyóirat történetében: „A *meghasonlottság*, amit ez a kardpárbaj jelképi erővel mutat meg, a *Nyugat* történetében mindvégig, és a lapnak ebben a korai időszakában is jelen volt: a *Nyugat* megindulása pillanatától viták keresztüzében állt, az »ellen-Nyugatoknak« nevezhető lapokban és a napisajtóban folyamatosan támadások érték a nyugatosokat.”⁷⁵⁶

Az induló fiatalok számára – így Kosztolányinak is – a kulcsfigura Osvát volt. „De minden munkatárs tudta, hogy bár a folyóiratot politikailag Ignótus irányítja, szépirodalmi és kritikai részét Osvát szerkeszti, s nemcsak úgy, hogy mint valamely levelesláda kiadja a vezető munkatársak írásait, de úgy is, hogy az újonnan jöttekkel át-átjavítja azok kézíratait, témákat ad s egyre új és új tehetségeket fedez fel, tehát nem csupán lektor és szerkesztő, de az irodalom szervezője is” – foglalja össze Gellért Oszkár.⁷⁵⁷ Rajta keresztül lehetett megjelenni a *Nyugatban*, „részesévé válni” a modern magyar irodalomnak. Mind szerkesztőként, mind kritikusként nagyon szigorú volt: még Hatvanyinak is megmondta, hogy nem jók az írásai. Számos leírás fönmaradt Osvát „atyai”, „pápaszemes és feketeruhás”, leginkább főpapot idéző karakteréről is. Kosztolányi például így mutatja be alakját inkább költői, semmint dokumentatív jellegű szövegében: „A kávéházban sokszáz ember közt ült fekete márványsztalánál, fekete haja volt, fekete szeme, feketekávé állt előtte s szokása szerint fekete süteményt is hozott magával, melynek ízét a fekete mák adja meg, a fekete fűszer, melyet csak finom ínyek kedvelnek.”⁷⁵⁸ Az irodalomtörténet – és már a kortársak is – besorolták Osvátot a modernségimádók közé, minden konzervativizmust távolinak érezve tőle. Elek Artúr azonban hangsúlyozza, hogy Osvát még az *Erdélyi Múzeum* és a *Keresztyén Magvető* – tehát modernista törekvésekkel egyáltalán nem vádolható kiadványok – évfolyamait is föl-lapozta, ha tehetséges írókat keresett.⁷⁵⁹ A visszaemlékezők szerint nem számított neki sem az életkor, sem a pártállás, egyedül csak a *tehetség*.⁷⁶⁰ Előfordult azonban, hogy kevésbé színvonalas szövegekkel jelentkező, ámde szép nőket is fölkarolt.⁷⁶¹ Magánéleti tragédiáiban ugyancsak a nők játszották a főszerepet: felesége öngyilkos lett, lánya később meghalt tuberkolózisban. Osvát ekkor lőtte le magát, s drámája összes kortársát érzékenyen érintette. Kosztolányi egyik (1930-as) cikkében rámutat karakterének kétarcúságára is: „Ellentétek bujkálnak bennünk, állandó kölcsönhatásban, át-átalakulva. Őbenne is ellentétek lakoztak. [...] Mindenesetre »beállították« őt is, mint mindenkit s ekkor szükségszerűleg tévedtek. Akit »valami-vé tesznek«, azt meghamisítják. [...] A legtöbb kritikusnak, a kiválóknak is van egy vagy több korlátjuk, mely nem engedi, hogy ellentétes művészi irányokat, eszméramlatokat megértsenek, bár sokszor épp ez a korlát, – sőt korlátoltság – segíti őket ahhoz, hogy a maguk területén gyökeresen egyénit teremtsenek. Őneki nem volt más korlátja, csak az a tökély, melyet eszményül tűzött maga elé. Ennek keretén belül mindent megértett, mégpedig nemcsak hűs méltánylással, hanem lelkesen átéléssel. Egyformán szerette a népiest s a szalon-fínomságot, a régit és újat, a keresetlenséget s a vele járó nyersséget, de a rokokó és a barokk művészi kerekettséget is, a lírát és szónokiasságot, a mélységet, mely termékenyen zavaros s a könnyedséget, mely sejtetően áttetsző.”⁷⁶²

Ami a *Nyugat* profilját illeti, nem volt szektás jellegű folyóirat, hanem sokkal inkább a sokszínűség jellemezte.⁷⁶³ Szegedy-Maszák Mihály írja: „Három évtizednél is hosszabb történetének egyetlen szakaszában sem képviselt egységesnek nevezett irányzatot, és szerzői semmilyen szempontból sem hozhatók összefüggésbe valamely egyértelműen meghatározható szemlélettel.”⁷⁶⁴ Vele ellentétben Buzinkay Géza határozottabb irányvonalat is fölvezet, nem irodalmi, hanem sajtótörténeti szempontú megközelítésében: „Osvát Ernő szerkesztő az esztétikai értéket előtérbe állító, l’art pour l’art elveket valló, tisztán szépirodalmi folyóirattá kívánta fejleszteni, Hatvany viszont a társadalmi forradalmat is előkészítő radikális kritikai fórum koncepciójához ragaszkodott – »kevesebb irodalom és több élet!«, adta ki a jelszót –, amiben Ignotusban, kívülről Jászi Oszkárban és a Huszadik Század körében is szövetségesre talált. E két koncepció közötti párharcban formálódott ki végül is a *Nyugat* arcéle és szerepe; bár Hatvany szakított Osváttal, mégis a *Nyugat* 1916-ban a politikával foglalkozó lapok számára előírt óvadékot is letette, s ettől kezdve a Károlyi Mihály vezette radikális polgári forradalom szellemi előkészítője és propagandistája lett. Ekkor, 1918–19-ben érte el legmagasabb, 4000-es példányszámát.”⁷⁶⁵ A szerkesztőség kezdetben Osvát lakásán volt – Sajó utca 5/a –, majd egy másik lakásán – Aréna út 66. –, később pedig különböző kávéházakban. Osvát fő törzshelye a Bristolban, illetve a New York Kávéházban volt. A fiatal költő- és írójelöltek a karzaton várakoztak rá, és ostromolták kézírataikkal. Karinthy érzékletesen – és egyúttal karikírozva – festi le, milyen volt a *Nyugat* szerkesztőjére várni, szégyenkezve, ám ugyanakkor írói hírnévre vágyakozva: „Mi baj, no, ebadtát? mi fáj? mi sérti? mi kéne? mivel foglalkozik mostanában? *Mit ír?* Mit szeretne írni? Mit dugdos ott a noteszben – idevele, hadd látom.

Ez... ez semmi, szerkesztő úr... ezt nem szántam írásnak... ez csak olyan feljegyzés... inkább magamnak... ezt igazán csak magamnak...

De Osvát határozottan, parancsoló indulattal nyújtja ki a kezét: idevele. Végre zavartan vállat vonsz és odaadod az írást, amiről valami félszeg, furcsa makacsságból azt hitted, hogy nem való nyilvánosság elé.”⁷⁶⁶ A szerkesztő szeretett a szerzőkkel személyesen is találkozni. Nemcsak műveikre volt kíváncsi, hanem jellemükre és szemléletükre is.⁷⁶⁷ Kosztolányi mindezt afféle „élet-éhségként” értelmezi: a „kákabélú esztétától” az különböztette meg Osvátot, hogy *nem önmagában a szöveg* érdekelte, hanem izgatta annak az *embernek az élete* is, aki lerakta elé kéziratát.⁷⁶⁸

JEGYZETEK

710. Juhász Gyula levele Kosztolányi Dezsőnek, Szentes, 1904. aug. közepe, in *Levelezés 1.*, 166.

711. „Kedves Kosztolányi, / a dátum – azt hiszem – megmagyarázza a késést. Már jó ideje Szentesen vagyok, Tusculanumban, egy park közepén, nyíló rózsák, viruló szőlők, suttogó nyárfák társaságában.” – Juhász Gyula levele Kosztolányi Dezsőnek, Szentes, 1904. aug. közepe, in *Levelezés 1.*, 166.

712. Idézet a versből: „Mégis szivedben bizton él a sejtés, / Hogy a te dalod nem halkul soha, / Hogy benne fog ujjongani, zokogni / A jövődség gyásza, mámore.” – Juhász Gyula: Öreg poétám... Kiss Józsefnek, *Szeged és Vidéke*, 1905. nov. 1., 2.

„Nem a meg nem érdemelt mellőzés fájdalma szól belőlem. Ön nagy ember. Meglátogatta Kis Józsefet és aztán – uram isten! – ódát írt róla; Ady Endre, a „modern magyarok istene [!] hasonló kegyben részesült ön részéről: igazán hálátlanok lennének ezek a nagy férfiak, ha önt nem emelnék oda,

ahol ők vannak.” – Kosztolányi Dezső levele Juhász Gyulának, Szabadka, 1906. febr. 4. után, in *Levelezés 1.*, 434.

713. Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, Budapest, 1905. nov. 2., in *Levelezés 1.*, 423.

714. Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, Szabadka, 1906. febr. 19., in *Levelezés 1.*, 439.

715. Vö. Bíró-Balogh Tamás: „Egy reggel a postás levelet hozott”. Kosztolányi ifjúkori helykeresésének önellentmondásai”, *Forrás*, 2007/febr., 61–76.

716. [Szerző nélkül] [=Kiss József?]: Heti posta, *A Hét*, 1905. jún. 4., 384. A szöveget betűhűen közlöm, ahogyan az eredeti forrásban szerepelt.

717. Egy-két példa a lapban való megjelenést elutasító bírálatok hangnemére: „Jegyezze meg, a poéta első sorban a nyelvében nyilatkozik meg. [...] Valóban az Akadémia ránk szabadítja a középszerűséget, aztán mi isszuk meg a levét, ahelyett, hogy az akadémia kanalazná ki, amit beapritott.” – [Szerző nélkül] [=Kiss József?]: Heti posta, *A Hét*, 1905. máj. 7., 320.

„Szépen, folyamatosan van megírva de kissé sablonos és voltaképpen nem is diák-élet, hanem egy primitív adoma, melynek csattanója nem is valami elmés.” – [Szerző nélkül] [=Kiss József?]: Heti posta, *A Hét*, 1905. máj. 28., 368.

718. [Szerző nélkül] [=Kiss József?]: Heti posta, *A Hét*, 1905. jún. 18., 146.

719. Rilke, Rainer Maria: De profundis, ford. Kosztolányi Dezső, *A Hét*, 1908. jún. 7., 365.

720. Rilke, Rainer Maria: Örökkévaló, megmutatkozá, ford. Kosztolányi Dezső, *Élet*, 1909. okt. 31., 581. És: Rilke, Rainer Maria: A szegények, ford. Kosztolányi Dezső, *Független Magyarország*, 1909. szept. 10., 1.

721. Kosztolányi Dezső: Rilke, *Nyugat*, 1909. szept. 16., 301–313.

722. „A szerkesztői üzenet ismeretlen címzettje mögött több okból is Kosztolányit sejtethetjük: tény, hogy ő már ekkor azon kevesek közé tartozott, akik ismerték és elismerték Rilke költészetét, s – ahogy az üzenet utolsó mondata utal rá – neki »egyébíránt annyi mondanivalója van, hogy nem szorult a mások interpretálására», valamint ez időben már »elég csinos fordítás«-okat is tudott készíteni, melyeket – saját verseivel egyetemben – éppen ekkoriban küldözgetett szét fővárosi lapok számára.” – Bíró-Balogh, 2007, i. m., 62.

723. A névsort az alábbi kiadvány segítségével állítottam össze: *A Hét* írói és írásai 1889–1924, II. köt., összeáll. Galambos Ferenc, Budapest, 1954.

724. Gábor Andor: Gályarabok, *A Hét*, 1904. márc. 27., 198. És: Gábor Andor: Golgotha, *A Hét*, 1904. jún. 5., 358.

725. Lásd a 705-ös jegyzetet.

726. Gábor német verseket ugyancsak fordított korábban is, például: Keller, Gottfried: Téli éjszaka, ford. Gábor Andor, *A Hét*, 1907. ápr. 21., 267; Renner, Gustav: Mi a célod?; Világító tornyon; Éji hangulat, ford. Gábor Andor, *A Hét*, 1905. márc. 19., 186.

727. Szijártó István: Gábor Andor lírájáról, in *Gábor Andor emlékezete. Centenáriumi tanácskozás Barcson*, szerk. Laczkó András, Kaposvár: KISZ Somogy Megyei Bizottsága Gábor Andor Politikai Képzési Központja, 1986, 108.

728. Később is közöl *A Hét* Rilke-fordításokat, például: Rilke, Rainer Maria: Tünődés, ford. Fehér Júlia, *A Hét*, 1916. febr. 20., 106; Egy gyermekkorból, ford. Fehér Júlia, *A Hét*, 1917. jan. 21., 40.

729. Kiss József levele Kosztolányi Dezsőnek, Meran, [1914?] febr. 25. – MTA Könyvtár Kézirattára, Ms4622/456. Föltevésem szerint Kosztolányinak arra a cikkére utal Kiss, melyben méltatja Riedl Frigyes, amiért ellenszegül az akadémiai irodalomtörténetnek: Kosztolányi Dezső: Emberbőr, *A Hét*, 1914. febr. 22., 113–114.

730. Lányi-gépirat.

731. Lásd a 705-ös jegyzetet, illetve: Kosztolányi Dezső: A megállt óra, *A Hét*, 1906. dec. 9., 806.

732. Kosztolányi Dezső: Giosuè Carducci, *A Hét*, 1907. febr. 24., 125–127.

733. Lehotai. [= Kosztolányi Dezső]: Longfellow. 1807–1907, *A Hét*, 1907. márc. 3., 143.

734. K[osztolányi]. D[ezső].: Poe Edgar, *A Hét*, 1909. jan. 24., 66.

735. Lehotai. [=Kosztolányi Dezső]: Schopenhauer, *A Hét*, 1910. szept. 25., 632.

736. Pl. Kosztolányi [Dezső]: Wedekind új darabja, *A Hét*, 1907. nov. 24., 791–792; Lehotai. [=Kosztolányi Dezső]: A színházi hét. »A dollárkirálynő« a Király-színházban, *A Hét*, 1908. márc. 22., 189. Lásd még: Kosztolányi Dezső napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke 1. *A Hét, Nyugat, Pesti Hírlap*, A Pesti Hírlap Vasárnapja, *Új Idők*, szerk. Arany Zsuzsanna, Budapest: Ráció, 2008.

737. Pl. Lehotai. [=Kosztolányi Dezső]: Zarathustra, *A Hét*, 1907. dec. 8., 824; K[osztolányi]. D[ezső].: Hét szilvafa, *A Hét*, 1907. dec. 22., 870. Lásd még: Arany (szerk.), 2008, i. m.

738. Kosztolányi Dezső: Vér és arany. Ady Endre újabb versei, *A Hét*, 1907. dec. 29., 891; Kosztolányi Dezső: Vér és arany. Ady Endre újabb versei, *Új Idők*, 1908. febr. 9., 144.

739. Lengyel, 2010, i. m., in *Innen-onnan*, 6.

740. „Született Harsonán, mint »A Hét« belső munkatársa, szerdán, lapzárta előtt két nappal. Még idejekorán megírhatta »Trombita-sonáta« című szöveg-cikkét. Később az »Innen-Onnan« rovatot vezette: ő volt »A Hét« legelső »Innen-Onnan«-istája. Színházi kritikáit ugyanott végezte.” – Karinthy Frigyes: Igy irtok ti. Irodalmi karrikaturák, Budapest: Athenaeum, [1912], 18.

Lengyel utalásának adatai: Lengyel András: Egy s más az *Új Nemzedék Pardon* rovatáról, in – –: *A mindennapok szemüvegkészítői. Sajtó történeti tanulmányok*, Budapest: Nap Kiadó, 2013, 155. [A kötetre való utalás a továbbiakban: *A mindennapok szemüvegkészítői*.]

741. Lengyel András: *A Hét* „Toll és tör” rovatáról (1908–1913), in *A mindennapok szemüvegkészítői*, 48.

742. Lengyel András: Egy s más az *Új Nemzedék Pardon* rovatáról, in *A mindennapok szemüvegkészítői*, 155–156.

743. Rónai Mihály András: Révész Béla hagyatéka és egyéb Ady-émlékek, in *Emlékezések Ady Endréről*, 3. köt., összegyűjt., s. a. r. Kovalovszky Miklós, Budapest: Akadémiai, 1987, 314.

744. Az 1908. okt. 25. és dec. 27. között megjelenő lapszámokban nem szerepelt *A nagy Cetbalhoz* című glossza, előtte pedig (1908. okt. 4-től szemlélve) nem jelent meg a *Toll és tör* rovat.

745. Vö. Fráter Zoltán: Osvát Ernő élete és halála, Budapest: Magvető, 1987, 52.

746. „A Nyugat első száma nem 1908. január elsején jelent meg, ahogy címdalja hirdeti, hanem 1907 karácsonyán látott napvilágot.” – Kenyeres Zoltán: *A Nyugat* és kora. Vázlat egy korszak geneziséről, *Irodalomtörténet*, 1995/2–3, 369.

747. Vö. Gellért Oszkár: Egy író élete, I. köt., 1902–1925, Budapest: Bibliotheca, 1958, 8. A mondat Gellért Fenyő Miksának tulajdonítja.

748. „A Magyar Génius idején Tóth Árpád, Füst Milán, Tersánszky és Karinthy Frigyes még középiskolások. Babits, Kosztolányi és Juhász Gyula még az egyetemen olvasgatják egymás verseit. Móríc Zsigmond még csak három év múlva írogatja állatmeséit az *Az Újság* című napilap gyermekrovatójában.” – Gellért, 1958, i. m., 9.

749. Vö. Fráter, 1987, i. m., 65.

750. Kosztolányi Dezső: Karácsony, *Figyelő*, 1905. okt. 15., 648; Husvét, *Figyelő*, 1905. okt. 15., 648–649; Pünkösöd, *Figyelő*, 1905. okt. 15., 649.

751. „A Kiss József, az Ignotus, a Heltai Jenő generációja után ez a nemzedék meddő volna?... Ady Endre heraklészi küzdelemre indul az új kötetével és mi, barátai csillogó szemmel kísérjük.” – Szini Gyula: Ady Endre, *Figyelő*, 1905. okt. 15., 658.

752. „Az új lapot, okulva a tapasztalatokból [pl. *Figyelő*], az előzőeknél jobban meg akarták alapozni, ezért megnyerték a kiválasztott szerzők és maguk mellé főszerkesztőnek a náluk néhány évvel idősebb, de publicisztikai körökben s a Hétben megjelent írásainál fogva nagy tekintéllyel rendelkező Ignotust.” – Buda Attila: *A Nyugat* Kiadó története, Budapest: Borda Antikvárium, 2000, 8.

753. „1912 júliusától Osvát levette a nevét mint szerkesztő a címlapról; a főszerkesztő neve alatt akkor már Ady Endre és Fenyő Miksa neve szerepelt s Osvát a főmunkatársak névsorába került: Ambrus Zoltán, Babits Mihály, Halász Imre, Móríc Zsigmond és Schöpflin Aladár nevei közé. De a *Nyugatot* akkor is ő szerkesztette.” – Gellért, 1958, i. m., 10.

754. „Gonda valóban laptulajdonosi jogokat szerzett magának, cserébe a következő év szilveszteréig kötelezte magát a Nyugat kiadására. E jogokat [1908] július 23-án jelentette be Budapest főpolgármesterének, jelezve azt is, hogy a szerkesztésért továbbra is Osvát a felelős. Egy nappal később pedig Fenyő, Ignotus és Osvát együttesen tettek bejelentést arról, hogy szerződés alapján július 15-től kezdve a *Nyugat* kiadótulajdonosa Gonda Henrik lett.” – Buda, 2000, i. m., 15–16.

755. „Hatvány álláspontja az volt, hogy nem helyes a már beérkezett kitérőségek közt helyet adni egyre újabb és újabb ifjaknak. Osvát a fiatalok védelmére kelt és nyilatkozatában keményen kijelentette, hogy amíg ő a *Nyugat* szerkesztője, addig nem enged beleszólást a munkájába. A *Nyugat* beérkezettjei Osvát mellé álltak s végül Ady is úgy nyilatkozott, hogy Osvátnál jobb szerkesztőt ő sem tudna.” – Gellért, 1958, i. m., 10.

756. Szilágyi Zsófia: Móríc Zsigmond, Pozsony: Kalligram, 2013, 138.

757. Gellért, 1958, i. m., 9.

758. Kosztolányi Dezső: O. E., *Nyugat*, 1923. jún. 1–16., 855.

759. „Gyulai Pálnak egyenesen védelmére kelt, [...] Riedl Frigvest messziről is gyöngéden szerette. [...] Péterfy összegyűjtött munkáinak kötetét megjelenésük napján vette meg és egyhuzamban olvasta

el. S Arany János a legnagyobbat jelentette számára már akkor is. Mennyit próbálkozott és fáradt utóbb szerkesztő-korában, hogy az ő kedves konzervatív öregjeit a maga folyóirataiban megszólaltassa.” – Elek Artúr: A konzervatív Osvát Ernő, *Nyugat*, 1923. jún. 1 – 16., 738–739.

760. „Egyetlen kánonja a gondolat szabadság kánontalansága volt, s a szellemi egység abban nyilvánult, hogy az írók megbecsülték a Nyugatot, Osvát szellemi irányítását, megbecsülték a maguk tollát, s a legjavát adták, amit agyuk és szívük produkált. [...] Mindenki azt írhatta, amit írnia adatott; sem hazafias szövegeknek nem kellett eleget tennie, sem vallási, sem pártpolitikai fegyelem nem nehezedett tollára, sem szemforgató erkölcs nem akadályozta, hogy a szexualitás dolgairól őszintén írjon. (Néha az ügyesség.) Osvát Ernő csak azt követelte meg a Nyugat íróitól, hogy amit vallanak, azt meggyőződéssel tegyék, legyen mondanivalójuk és írni tudjanak.” – Fenyő, 1975, i. m., 91–92.

Lásd még: Elek, 1923, i. m., 739.

761. Bővebben lásd: Szilágyi Judit: Osvát Ernő és a nők, *Kalligram*, 2008/ápr., 81–89.

762. Kosztolányi Dezső: Osvát Ernő, *Nyugat*, 1930. nov. 1., 600, 603.

763. Vö. Kenyeres Zoltán: A „Nyugat” története rövid előadásokban, *Új Írás*, 1989/febr., 5–6.

764. Szegedy-Maszák Mihály: Világirodalmi távlat megteremtése. 1908: Megjelenik a *Nyugat* című folyóirat első száma, in *A magyar irodalom története III. 1920-tól napjainkig*, főszerk. Szegedy-Maszák Mihály, szerk. Veres András, Budapest: Gondolat, 2007, 704.

765. Buzinkay, 2008, i. m., 132.

766. Karinthy Frigyes: Osvát Ernő..., *Nyugat*, 1923. jún. 1 – 16., 853.

767. Vö. Fráter, 1987, i. m., 79.

768. Vö. Kosztolányi, 1930, i. m., 601.

HALÁSZ LÁSZLÓ

Kényelmetlen tünődések

4.

Világosságra és nem egyszerűségekre kell törekedni. Bonyolult gondolatmenetnek az egysíkú lecsupaszítás az ellentéte. A világosságnak viszont a homályosság, ami legjobb esetben a ki nem hordott gondolat jele. Illetlenség tehát napvilágra hozni.

Minden ember élete egy regény, de a legtöbbet sajnós nem érdemes megírni.

A megrövidített gyerekkor ritmuszavar. A koraérett szervezet rendszerint olyan, mint a távot rosszul felmérő versenyző. Kezdetben nagy a fölénye, ami a közepére már apad, a táv második felében pedig annyira kifulladás, hogy az utolsó métereket megtenni is képtelen.

Az ember – pillanatnyi érzéseivel ellentétben – annyival kevesebb, amennyire egybeforr egy nem feltétlenül nagy tömeggel.

Pusztán ebben-abbán mondja többnek magát, mint aki. Hiába, ő ilyen szerény. Kevéssel beéri.

Megtévedt önérzet. Ahelyett, hogy kivívná a tiszteletet, megköveteli. Különösen azoktól, akiket ő maga egyáltalán nem tisztel.

A legtöbb emberrel könnyű megtalálni a hangot. Csak hagyni kell, hogy ő beszéljen. Pontosabban: te ne beszélj magadról. Ha mégis, semmiképp ne panaszkodjál! Azt pedig végképp kerüld el, hogy sikereiddel kérkedjél! Ennyi azonban nem elég. Szelíd érdeklődéssel, empatikus szavakkal teremts alkalmat társadnak, hogy ő viszont panaszkodja és dicsekedje ki magát. Az eredmény nem marad el. Társad valószínűleg rokonszenvesnek talál, bár meglehet, úgy érzi, hogy kissé fecsegő vagy.